

הערות נוספות

תשובה על דברי אחד מגאוני דורנו

הלא באנו לעניות דעתי אל החפץ להוציא ודברי מי שירצה להגן בעד דעתו של הגאון בעל מגילת אסתר ז"ל, וביחוד בדברים הנכוחים שהובאו במענות כאשר עיני הקוראים תחזינה, ובכל זאת השיב לי גאון אחד שליט"א מגדולי גאוני דורנו (כשלחי אליו את קונטרסי זה בהיותו עוד במחוקה הראשונה לשום עינו עליו), וישב לי במכתבו בהגנת דברים, ויצדד בזכותו של הגאון בעל מגילת אסתר ז"ל ואחר העיון ראיתי שגם דבריו שליט"א (במחילה מכבוד תורתו) מיוסדים רק על אדני ההשערה, ואינם יכולים לעמוד בפני הבקורת. וכאשר בעיקר יסודתם תלויים בענין הכבוש שדברנו בו במענה זה, וכדי לחלוק כבוד תורה לגאון גדול כמוהו לבלי ישארו דבריו בטמון אמרתי לתת מקום לדבריו פה למען יוחקו בספר ויראו אור כל חלקי הסותר שיש בענין זה, כדי שיתבררו ויתלבנו הדברים, וז"ל במכתבו בנוגע לענינו:

"לעיקר הענין אין לנו אלא לשנן ולעמוד על חלוקי דעות הרמב"ם והרמב"ן ז"ל. הרמב"ם סבירא ליה לפי דעת בעל מגילת אסתר, שאין מצוה לישב בארץ הקודש כי אם לכבשה וליישבה, וזה לא היה אלא ביציאת מצרים היה על הכלל המצוה לעשות כן, אבל משעה שגלה ישראל אסור לנו לכבשה בעל כרחו, ממילא אין מצוה בשיבתה. והפי' של אין מצוה, היינו שאין מ"ע שיהיה ראוי להמנות, אבל ודאי יש מצוה רוחנית בקדושתה, אבל אין זו בתורת מ"ע. אפילו בביאת משיח במהרה בימינו אין מצוה בכבוש, שהרי אסור לנו לצאת מדעתנו מרשות מלכויות, אלא שהקב"ה ישלח לנו משיחו להוציאנו מעול מלכויות, וזה אין לפנינו לעשות, והוא הדין ישיבתה. מה שאין כן מצות קרבנות, אע"ג שכעת אין לנו מ"ע זו, אבל כאשר נזכה שישב ישוב ארץ הקודש ע"י משיח אז יהיה המצוה עלינו לבנות בית המקדש ולהקריב קרבנות. וזהו דעת הרמב"ם לדעת הגאון מגילת אסתר. והרמב"ן חולק על זה, וסבירא ליה דגם שאין בידינו וברשותנו לכבש, מכל מקום מצוה לישב בה ואין הדבר תלוי זה בזה. זהו תמצית המחלוקת" עכ"ל המכתב.

חידוד ההבדל בין דברי הגאון בעל המכתב לבין דברי בעל מגילת אסתר

והנה בטרם נגיע אל היישוב, עלינו לחקור ראשונה בדברי הגאון הזה שליט"א, אם יתאימו יחדיו עם דברי בעל מגילת אסתר ז"ל, דמאחר שהוא שליט"א בא כמכריע בין דעות הרמב"ם והרמב"ן ז"ל ועומד כמגין מצד הגאון ז"ל מההכרח הוא שיתאימו דבריהם בשוה ונראה נא אם יש בכלל דברי האחד מהם דברי השני.

א] הגאון בעל המכתב יאמר "לפי דעת בעל מגילת אסתר שאין מצוה לישב... וזה לא היה כי אם ביציאת מצרים... אבל משעה שגלה ישראל אסור..." ובעל כרחך שכוונתו באמרו "משעה שגלה" היינו משגלו בחורבן בית ראשון, דהנה יאמר שהמצוה לא היתה מצוה "כי אם ביציאת מצרים" וכי הדברים הללו לפי דעתו של

בעל מגילת אסתר המה שכך הוא מתחיל ומסיים. והנה בעל מגילת אסתר יאמר בפירוש "שמצות ירושת הארץ וישיבתה לא נהגה... וכל זמן שלא גלו" ופי' דבריו "כל זמן שלא גלו" היינו עד חורבן בית שני, דכן יאמר הלאה בפירוש "זהו דוקא בזמן שבית המקדש קיים... אבל עכשיו אין מצוה" ופי' "זמן שבית המקדש קיים" היינו כל ימי הבית שני גם כן, דכן יאמר לקמן "שאם מצוה זו היתה נוהגת גם לאחר החורבן...". עוד יאמר "לכך נאמר שבודאי מצוה זו אינה נוהגת אחר חורבן הבית" עכ"ל. וכל זה הוא כדי לדחות דברי הרמב"ן במה שהוכיח מן החכמים שבכו וכו' ועל החורבן של הבית האחרון הלא יסובו הדברים הללו (יעיינו נא המעיינים בדברי הגאון ז"ל). והרי שלפי דברי בעל מגילת אסתר סבירא ליה להרמב"ם שמצות ירושת הארץ וישיבתה נהגה גם כל ימי הבית שני, ולפי דברי הגאון שליט"א במכתבו, שלא נהגה ישיבתה רק ביציאת מצרים, או אולי גם עד חורבן בית ראשון.

ב) הגאון שליט"א יאמר (בסברת הרמב"ם לפי דברי בעל מגילת אסתר) "אבל אין זו בתורת מ"ע אפילו בביאת משיח במהרה בימינו" ובעל מגילת אסתר יאמר בפירוש "אין מצוה זו נוהגת לדורות עד עת בוא המשיח", וכן יאמר שמלחמת מצוה והכבוש יהיה כשלא נהיה משועבדים לאומות, והיינו שהגאון ז"ל מודה דבביאת משיח תהיה מצוה זו בתורת מ"ע, דלא כדברי הגאון שליט"א.

ולכאורה שני הפרטים הללו דים להראות, את הנפקא מינה הגדולה העושה הפרש רב בין דברי שניהם⁹⁹ ורחוקים מאד אלה מאלה, מלבד אשר עודני אני הדל בספק גדול, אם יש בכלל להעמיד את ההכרעה הזאת בדברי הגאון בעל מגילת אסתר, באשר עיקרה חסר מן הספר שאין בעל מגילת אסתר עושה חילוק בין ישיבה שעם כבוש שהיא שהיתה מצוה, לישיבה שמבלי כבוש שאינה מצוה, רצה לאמר שבזה הוא החלוק בין דעותיהם של הרמב"ם והרמב"ן ז"ל, כי אם עומד הוא גם כן על דברי התורה (במדבר לגג) במצות הירושה והישיבה, במה שאמר "והורשתם את הארץ וישבתם בה" שהיא המצוה שעמד בה הרמב"ן בעיקר תחלת דבריו ביסודו,

99 ושוא יאמר האומר, אולי משגה עמדי ולא ירדתי לסוף דעת הגאון שליט"א, דאולי גם כוונתו אחרי כן באמרו "אבל משגלה ישראל" היינו ג"כ בחורבן בית שני, זה אינו, דהא יסוד דבריו הוא, שהמצוה אינה בישיבה כי אם בכיבוש (במובן של מלחמת תנופה) וכיבוש במובן זה הלא אי אפשר היה עוד גם בימי עזרא גם כל ימי הבית שני, שהרי נשתעבדו אז תחת המלכיות כידוע, וא"כ בעל כרחך שכוונתו היא עד חורבן הבית הראשון, או כמו שאומר תחלה רק עד יציאת מצרים. ועד כמה אינם מתאימים דבריו עם דברי בעל מגילת אסתר, נוכל לראות גם מזה, שבעל המגלת אסתר לא הזכיר לתרץ את הקושיא מענין הקרבנות כלום, אבל הגאון הזה מאחר שהזכירם, והנה יאמר שמטעם שבקרבנות נתחייב כשיבוא משיח במהרה בימינו, על כן הדין נותן למנותם במנין, ומדוע זה לא נמנית גם מצות זו דיישיבת ארץ ישראל, שבעל מגילת אסתר יאמר בפירוש גם עליה שתהא נוהגת בביאת משיח? על כן נראה לעניות דעתי כי דרך אחרת בחר לו הגאון שליט"א השונה בתכלית מדרכו של בעל מגילת אסתר, ומה שיאמר בדברי הכרעתו פעמיים "לפי דעת בעל מגילת אסתר" לא ידעתי את כוונתו.

שעל כן דייק בלשונו "שנצטוינו לרשת" ואח"כ יבארה באמרו "ולא נעזבה ביד זולתנו או לשממה [ביד עצמנו]" שהם שלילות הירושה והישיבה (כמה שבארנו לעיל במענה ט אות ג וד). וכן דייק גם הגאון ז"ל בתחלת דבריו ויאמר "מה שלא מנאה הרב הוא לפי שמצות ירושת הארץ וישיבתה לא נהגה..." פי' שחותר רק ליתן טעם למה לא מנאה הרמב"ם למצוה זו שמנאה הרמב"ן, אך בזה המשמעות שהבינה לפי דברי הרמב"ם כן הבינה לפי דברי הרמב"ן, ולא ישמיענו שמחולקים הם בהבנת מצוה זו, מפני ששעור המצוה לדעתו, לדברי הכל תלויה אך בכבוש דביד חזקה שזו היא כונת הירושה לפי סברתו, ועל כן הוא מקשה על זה מגמ' דכתובות שלא נמרוד כו' (שבאמת אם היינו טוברים כן, שעיך יסוד המצוה תלוי אך בכבישת יד חזקה, אזי היתה קושיא זו עצומה מאד), אבל אלו היתה כוונתו כדברי הגאון המגין שליט"א, פי' שבעל מגילת אסתר היה מסביר הכרח הכבוש (במובן מלחמה) רק בדעת הרמב"ם, ואלו בדעת הרמב"ן ידע שלדידיה אין מצוה בכבוש (במובן זה) כי אם בישיבה לבד, הלא היה לו (לבעל מגילת אסתר) לאמר בקיצור ובפירוש, דלכך לא מנאה הרמב"ם, מפני שלדידיה אין מצוה בישיבה לבד כמו שהוא לדעת הרמב"ן, כי אם המצוה בכבוש דוקא, והכבוש לפי שהוא מן הנמנע עתה, לכן אין מצוה זו נוהגת בזה"ז, ולמה לו להאריך ולהקשות (יעיין נא הקורא בדבריו) את הקושיא הנ"ל, שלפי"ז לא יובן כלל על מי הוא מקשה אותה, דנגד מי יכונן דברי דחיתו בדיוק לשון "אדרבה נצטוינו" שפירושו היפך גמור? דמאחר שנאמר שהגאון ז"ל ידע מזה החילוק בין דעותיהם של הרמב"ם והרמב"ן באיכות מובן המצוה אם כן למי יקשה? להרמב"ם (לדעתו דבעל מגילת אסתר) אינה מצוה עוד (ומכל שכן לדעת הגאון שליט"א שאינה בתורת מ"ע עוד אף לימות המשיח), ולדעת הרמב"ן, הלא אין המצוה תלויה בכבוש (של מובן דלכתי לכבוש ביד חזקה) וממילא שלא נמרד, וא"כ נגד מי דבריו כוננו "כי אדרבה נצטוינו [ההיפך]" והא תשובת קושיא זו בצדה תכף, דלכך באמת לא יסבור הרמב"ן שצריך דוקא כבוש אונס^{קפח}, ואפשר איפוא לקיים המצוה ברצון המלכות, אלא ודאי על כרחנו צריכין אנו לאמר בדעתו דבעל מגילת אסתר ז"ל שהוא הבין את דברי הרמב"ן (באופן קיום המצוה) במובן אחד עם דברי הרמב"ם ז"ל, (והרוחתי בזה לכל הפחות כי יפה דנתי ב"ה בתשובתי במענה זה, כי לא למותר המה וכי כל דברי בקונטרס זה בכלל לא פטומי מלים המה).

ג] ומדבריו של בעל מגילת אסתר ז"ל במה שיאמר הלאה, כשנעיין בהם נמצא מפורש שא"א לאמר כלל, שכן היתה דעתו אף גם בסברת הרמב"ם, דהנה כה יאמר "והמאמר שהביא מספרי שבכו וקרעו וקראו המקרא הזה 'ירשת וישבת בה' נ"ל שעל שלא היה בידם לקיים מקרא זה לפי שהיה הבית חרב היו בוכים" עכ"ל. והרי שפתי

קפח ולפי דרכנו בקונטרס זה גם הרמב"ם טובר כן, ומזה שלא מנה למצוה זו במנין, לא ידענו את הטעם, על דרך שכתב בעל מגילת אסתר בעצמו במצוה ט"ו (עשין לרמב"ן) וכן במצות ל"ה וי"ג (שם).

של הגאון ז"ל ברור מללו שלפי שהיה הבית חרב, לכך לא היה בידם לקיים מצות הירושה והישיבה ואלו היה עוד אז בית המקדש קיים, אזי בעל כרחך שגם הוא ז"ל מודה שאז היו מקיימים מצוה זו ולא היו בוכים. ואנא ימחול נא כבוד רום מעלת תורתו להביני בינה, לפי דברי רום מעלתו האיך היו מקיימים מצוה זו גם אז? וכי אם גם היה עוד המקדש קיים, הכי היה אז הזמן שהיה אפשר בו לכבשה וכו'? ואם כן, גם דברי הגאון בעל מגילת אסתר ז"ל עצמו יוכיחו נגד הכרעה זו.

איך שהוא נוכל לעניות דעתי לחשוב בצדק את דברי הגאון שליט"א בעל המכתב, שלא בתור דברי הגנה בעד דעתו של בעל מגילת אסתר, כי אם כהתנצלות מיוחדת בעד הטעם לסלוק המצוה ממנין הרמב"ם, ובדרך אחרת שונה לגמרי מדרכו של בעל מגילת אסתר, כפי אשר סלל לו הגאון הזה שליט"א (על פי באורנו הנאמן) לשנן ולעמוד על חלוקי הרמב"ם והרמב"ן ז"ל. ולפי הכרעה זו גם הוא שליט"א מעלה בדעת הרמב"ם, שאין למצות ישיבת ארץ ישראל כל שורש וענף עוד בזמן הזה, דהיינו שמלבד שאינה ראויה להמנות בתרי"ג מצות, אין מצוה עוד בישיבת ארץ ישראל לדעת הרמב"ם, אף מדרבנן, או בתור מצוה דאורייתא שאינה נמנית במנין (מענה א) (כי מה שאומר הגאון שליט"א "אבל ודאי יש מצוה רוחנית בקדושתה" לא זכיתי אני הדל להבין, לאיזה ענין יכוון? ואין לנו עסק בנסתרות). על כן אחרי כל אלה, לאשר קונטרסי זה הנה יעדתיחו להגן בו בעד דעתו של הרמב"ן ז"ל במצוה זו, אמרתי אנסה נא את כוחי הדל, לבקר אם יש גם בהתנצלות זו שעל פי הכרעת הגאון שליט"א, די סיפוק למצוא בה את הטעם הנכון לסילוק המצוה במנין הרמב"ם, פרושו אם אפשר לאמר שכך היא דעתו של הרמב"ם, שהמצוה היתה בכיבוש דוקא (במובן כבישת לקיחה ביד חזקה), ובשעה שזה אי אפשר אזי בטלה המצוה של הישיבה בשביל זה, דהנה כאשר אחזה לי, אין לאמר כן בשום אופן מפני כמה טעמים, שהם:

א. רק מצוה שצוותה מתחילה לשעה מוגדרת "שאינה נוהגת לדורות"

כבר בארנו היטב (במענה א עמ' נז) את הפירוש מענין "מצוה שאינה נוהגת לדורות" מאי היא, שהוא לא מה שלא נהגה המצוה בין האומה ע"י סבה נמנעת מצד המאורע וההזדמן, כי אם כשלא היה הציווי מתחלה עליה רק לפי שעה, כפי שהרבינו להוכיח זאת בכמה הוכחות, שבאם היינו אומרים כן, דבשביל מה שאי אפשר הדבר להעשות היום ע"י זה בטלה המצוה, כמו שאומר הגאון שליט"א בטעם אי אפשרות הכבוש, אזי היה עלינו לסלק מן המנין כמה וכמה מצות, כמו מצות החרם (קפ), מחיית עמלק (קפח), מצות המלחמה (קצ), כהן משוח (קצא) וכדומה, והדבר מוכח לכאורה כל כך בברור, עד שאין לשער את הפלא הגדול מה שכפי הנראה לא שם הגאון שליט"א כלל את עינו הבודלח לכל זה, ולא אכפת ליה כלל מה שהראינו והוכחנו בראיות ברורות ומוצקות לעניות דעתנו, ועל כן יאמר שהכיבוש מפני שאי אפשר כעת

ממילא שאין מצוה בישיבתה, והקושיא על זה עצומה מאד. מארי דאברהם! תלי תניא בדלא תניא, וכי באפשר ולא אפשר לקיים תליא מילתא דסדר מנין המצות? והא בציורי המקום ב"ה אם לדורות אם לפי שעה היה תלוי הדבר ולא במאורע, אשר על כן עלינו לחקור פן באמת נתעה חס וחלילה בתהו לא דרך, ולא נדע מאי דקאמרי רבנן, דכן באמת לכאורה יש לאמר בזה דבר, הוא דלפי מה שהוכחנו בשלשת הראיות בפתח תשובתנו זו, שחילוק רב הוא בין הכרעת הגאון שליט"א לבין דעת הגאון בעל מגילת אסתר ז"ל, דאלו לבעל מגילת אסתר שיאמר על מצוה זו (דישיבת ארץ ישראל) שתהיה בתורת מ"ע בביאת משיח, הקושיא באמת חזקה היא, דמאחר שתהא נוהגת אז, אם כן מאי שנא מצוה זו מכל המצוות (הנ"ל) ומצוות הקרבנות וכיוצא בהן, שאינן נוהגות עתה ונמנות במנין מפני שתהיינה נוהגות בימות המשיח? אבל הגאון שליט"א הנה תירץ זאת באופן מאד נעלה במה שאומר "אין זאת בתורת מ"ע, אפילו בביאת משיח", ואם כן נבדלת מצוה זו מיתר המצות כולן, במה שהן תתנהגנה בביאת משיח בתורת מ"ע משא"כ המצוה הזאת. ונוכל להוסיף עוד באור בתירוץ דבריו ולאמר דזהו מה שדייק בלשונו באמרו "משא"כ מצות קרבנות... כאשר נזכה... ע"י משיח אזי יהיה המצוה עלינו... להקריב קרבנות", רצה לאמר, וחלוקה לפי זה מצוה זו מהם ומכל המצות כנ"ל. כן יש לתרץ, אבל רחוק מכליותינו להאמין אם כווננו בזה לדעת הגאון שליט"א, דהרי בפירוש מבאר הוא שכל מה שכתב בסברת הרמב"ם, לפי דעת בעל מגילת אסתר הוא, וא"כ גם אחרי כל השנויים שאנו מוצאים בין דברי שניהם, הרשות לנו להקשות ולתרץ לפי דעת שניהם בשוה, וקשה אפוא הקושיא הנ"ל מפני מה שונה ערכה של מצוה זו מערך כל יתר המצות שאינן נוהגות עתה (מפני הנמנעות) ואף על פי כן באו במנין, מטעם שיחוייבו בימות המשיח (לפי דברי הגאון שליט"א)?

אולם גם לדעת זו (פי' גם לדברי בעל מגילת אסתר המפורשים שתהיה מצות ישיבת ארץ ישראל בתורת מ"ע בביאת משיח) גם כן יש לתרץ ולאמר, מלואים יוכיחו שיהיו נוהגין לימות המשיח (מעשה הקרבנות פ"ב ה"ד) ואינן נמנין במנין התרי"ג, וגם אינן בגדר שיהיו בתורת מ"ע בזמן הזה מטעם שזהו "מצוה שאינה נוהגת לדורות" במובנה האמיתי, דהיינו שצווי השם לא היה מתחלה עליהם לדורות כי אם רק לפי שעה (מענה א). ונשאר לנו אפוא רק לחקור לדעת אם יש למצוא דוגמא זו גם במצות ישיבת ארץ ישראל, שנאמר בה ג"כ דלא ציוה הכתוב עליה מתחלה רק לפי שעה, ולא לדורות, ואזי תהיה באמת חלוקה מכל יתר המצות. והנה בדברי בעל מגילת אסתר כבר הוכחנו בהמענות הנ"ל, את הסתירות שמצאנו נגד משמעות דבריו בנידון זה, אך ראש דברו של הגאון הזה שליט"א, במה שכתב "הרמב"ם ס"ל שאין מצוה לישוב כי אם לכבשה וזה לא היה אלא ביציאת מצרים" עכ"ל, יש בו אמנם כדי סברא, ולוא היה בכחה (של סברא זו) להעבירנו על פני כל הענין המסובך הזה מבלי פגוש כל מעצור על דרכנו, אזי

אמרנו עליה, מה טובה ומה נעמה היא, ודברי פי חכם חן יצוק עליה, מפני שהיא היתה יכולה להיות באמת הגנה של טעם בעד חסרון המצוה הזאת מן המניין, ולתירוצן מספיק על קושינתנו, כי הנה "מצוה שאינה נוהגת לדורות היא" באמת לאמתה, כלומר מצד צווי השם ב"ה, ומתאמתת היא איפוא עם הכלל שבשורש הג', שמצוה שהצווי היה עליה רק לפי שעה היא, ונאמר כי אל זה אולי כוון הגאון שליט"א ודייק בלשונו "וזה לא היה אלא ביציאת מצרים", דהיינו לפי שעה.

אבל מה נעשה שבמחילה מכבוד תורתו גם להסברא הנכונה הזאת מעמד אין לה, מפני הסתירות שיש נגדה כאשר נבאר אי"ה.

ב. הוכחה מלשון הכתוב ישיבת ארץ ישראל היא מצוה לדורות

הסתירה היותר גדולה היא, מה שנמצא דבר מפורש בדברי רז"ל נגד דברי שני הגאונים הללו, במה שהעלו דלהרמב"ם ז"ל "מצוה זו אינה נוהגת לדורות" היא. ואני מצאתי בעזרה"ת ראייה חזקה שכל מצוקי ארץ לא יזוזה ממקומה, שממנה מוכח מפורש, שאין לאמר כדבריהם, שהרי הרמב"ם לא יחלוק חס וחלילה על דברי חכמינו ז"ל (ואני בעניי בשגיאה השמטיית ממענה א וב, ששם מקומה בקונטרס זה), ואשר כפי הנראה עוד לא עמד בה שום אחד מן הגדולים, ואם כבר עמד מי בזה אומר ברוך שכונתי כו', אכן כמדומה לי כי לאנשים כערכי יהיה זה כדבר חדוש, והוא דאיתא במכילתא (בשלח ריש פ"א ובילקוט הוא רמז רל קפט), וז"ל:

"וידבר ה' אל משה דבר אל בני ישראל וישבו, רשב"י אומר כל מקום שהוא אומר לאמר ואמרת אליהם, הרי זה לדורות, וכל מקום שאינו אומר לאמר ואמרת אליהם הרי זה לשעה, רבי אומר אפילו בכל מקום שאינו אומר כו' הרי זה לדורות – חוץ משלשה מקומות" (א' כאן וישבו ויחנו, ב' ויקחו לי תרומה (שמות כה,ב), ג' וקח מאתם מטה (במדבר יז,יז) דלא הוי רק לשעה) ע"כ. ועתה מי אשר עינים לו ולא יתבונן בדברי רבנו הרמב"ן במ"ע זו דישיבת ארץ ישראל, באיזה פרשה מפרשיות התורה בחר לקבוע בה מנוי מ"ע זו, אחר אשר הצוויים הללו דירושה וישיבה נזכרים כמה פעמים בתורה, והמקרא שהביא בספרי שהחכמים בכו וקראו המקרא הזה, ד"וירשת וישבת בה" הוא בספר דברים (יז,יב; כו,א), והוא בחר דוקא בפסוק דבמדבר (לג,ג) ולא לחנם הוא. אולם אין ספק בדבר כי אך על פי דברי המכילתא הזאת יסד רבנו זה את מנוי המצוה בפרשה זו דוקא, ולזו המטרה כיון בה. דהנה בכל אותן המקומות לא נאמר "לאמר ואמרת" וכאן דוקא אמרה תורה פרשה שלמה "וידבר ה' אל משה... לאמור דבר אל בני ואמרת אליהם... והורשתם את הארץ וישבתם בה... לרשת אותה...". והרי לנו

קפט ציינתי גם הילקוט, מפני שבמכילתא שאני עיינתי בה (ווילנא ש' הדרת) נדפס בטעות "ה"ז לשעבר, תחת "לשעה", ואף שהשגיאה בולטת, ובשגם בעל ברורי המדות מתקן שם במקומו, אף על פי כן כנגד המתעקשים, הנה גרסאות בעל הילקוט מפורסמות לנכונות יותר לכן רשמתי גם כן.

מפורש שמצוה זו לדורות היא ולא לשעה, וא"כ סרה מעיקרה כל הסברה הזאת דהאיך אפשר לאמר (בדעתו דבעל מגילת אסתר) שלפי דברי הרמב"ם אין מצוה זו נוהגת לדורות, בעת אשר מצינו לחז"ל מפורש, שפרשה כעין זו לדורות נאמרה דוקא, ומכל שכן מה שכתב הגאון שליט"א שהמצוה היתה (לפי דברי הרמב"ם) דוקא באופן ידוע וזה לא היה אלא ביציאת מצרים, ובהבטלו בטלה המצוה, דזה אינו, אחרי שפרשה שלמה קבועה עליה בתורה, שלדורות נאמרה ולא לשעה^{קצ}.

ואם ישאלני אדם א"כ למה לך להקשות על דברי הגאונים הללו, הלא תקשי להרמב"ם עצמו דלפ"ז באמת מפני מה לא מנה למצוה זו בין התרי"ג מצוות? על זה אשיבנו שאין זה קושיא כלל, דהנה כבר הראינו לדעת (במענות דלעיל) שממה שאנו רואין שהרמב"ם ז"ל סלק לאיזה מצוה מן המנין, אין מזה ראייה שהוא סבר עליה שאינה נוהגת לדורות היא, דכן מצינו כמה וכמה מצוות, שהרמב"ם לא הביאן במנין והם באמת מצוות מחויבות מה"ת, ונוהגות לדורות גם לדעתו מדהביאם בספרו הגדול והודיע את חיוב קיומם^{קצא}, וא"כ גם במצוות ישיבת ארץ ישראל כך, אף שלא הביאה

קצ ידיד נפשי המופלג השגון רימ"ב נ"י העירני, על מה שבפרשה זו נאמר גם "ואבדתם את כל משכיותם...", ודלמא בשביל מצוה ההיא נאמר בה "לאמר ואמרת" ולא בשביל מצוות הירושה והישיבה? והשבתי על זה אה הן רואים אנו דרבנו (הרמב"ם) אינו מונה למצוה ההיא (דאבוד עבודת כוכבים) מפסוק זה ד"ואבדתם", כי אם מפסוק "אבד תאבדון" דפרשת ראה, (ויתכן לאמר שהוא מפני ששם נאמר "אלה החוקים אשר תשמרון לעשות כל הימים") ואם כן אין כאן בפרשה זו כל צווי זולתי כלל, חוץ ממצוות ישיבת הארץ. ב) ואף אם גם היה מונה למצוות "אבוד" מכאן, אזי גם כן אין זו קושיא, דהנה אמרו (ע"ז מהב) "גידועי עבד"ם קודמין לכבוש ארץ ישראל...", ואם כן שפיר הקדימה תורה למצוה זו (דאבוד) לפני מצוות הירושה והישיבה והכבוש, מפני שכך היא ההלכה, והרי אפוא לתכלית שתיהן נאמר כאן "לאמר ואמרת", כדי להשמיענו שלדורות נאמרו ולא לשעה. ג) אך באמת אין אנו צריכין לכל זה, דענין האבוד שנאמר באן, הוא רק לענין הורשת יושבי הארץ עצמה, כמו שאומר אה"כ "ואם לא תורישו..." והיה... לשכים ולצנינים וצררו אתכם", אשר אל זה כוון רבנו הרמב"ם במה שאמר "ולא נעובה" כמו שבארנו, ואם כן אפוא זה האבוד הזה אך לתכלית מצוה זו דיישיבת ארץ ישראל נאמר, וע"כ יפה אמרתי "שפרשה שלמה קבועה עליה בתורה". ויעוין ברבה (אות ט) ובתנחומא (סי' ח) סדר זה, על פסוק "כי אתם באים..." שאומר המדרש בענין "והורשתם את יושבי הארץ", שכמו שהיה אצל אליהו, שהעורבים לא הביאו לו את הלהם והבשר מביתו של אחאב, מפני שהיתה עבודת כוכבים בביתו, כי אם מיהושפט הביאוהו, ועל זה אמר הפסוק "מלפנו מבהמת הארץ ומעוף השמים יחכמו", ופי' שהכוונה היא שכמו כן על ישראל ללמוד מעוף השמים, להזהר לבלי להכשל ביושב הארץ ע"ש, ולפי"ז הלא כל עיקר אבוד עבודת כוכבים שנאמר בזה הפרשה, אינו כי אם רק לתכלית שלמות מצוות הישיבה, מפני שהוא כעין הכשרה והכנה אליה כמבואר מדברי המדרש.

קצא כל אותן המצוות המסולקות ממנין הרמב"ם לפי דברי הרמב"ן, כשנעין בספר היד החזקה נמצא שהרמב"ם עצמו פוסק הדין שלהם ואינו חולק עליהם, לאמר שאינן מצוות חיוביות, כי אם שבתרי"ג אינן ראויות להמנות מפני שנעדרו כללי י"ד השרשים הם, כמו למשל שהרמב"ם מונה במצוות אכילת קרבן פסח מ"ע אחת לאכלו בליל ט"ו דוקא (מ"ע נו"ן) פי' ולא בליל אחר, והרמב"ן הוסיף למנות מ"ע ב' (י"ב בעשין שלו) בכבש הנשחט ב"ד, לאכלו בלילה דוקא ולא ביום, והרי מסולקה היא ממנין הרמב"ם, ואף על פי כן ראה מש"כ בספרו הגדול (הל' קרבן פסח פ"ח ה"ה) ח"ל "אבל ממנו ביום עובר על מצוות עשה" כו', וכן מונה הרמב"ן למ"ע דאורייתא לברך ברכת התורה לפניו (מ"ע ט"ו שלו) וממנין הרמב"ם

במנין. אבל מי שמענו מפומיה דרבנו הרמב"ם שהוא סובר שאינה נוהגת לדורות היא, ואינה מצוה היום, דלקשי לן לדידיה? הן רק סלוקה של המצוה מן המנין אנו רואים ולא טעמו ונמוקו של רבנו מפני מה לא מנאה, שכן לא גילה לנו כל טעם פרטי לכל סדר מנין המצות כולן וזולת י"ד השרשים הכוללים, ועוד לא נדע מטעם איזה שורש לא מנאה רבנו במנין, על כן מאחר שאנו מוצאין מאמר המכילתא שמפורש בו שהיא מצוה לדורות ולא לשעה, על כרחנו נאמר דבאמת באין שום ספק ספיקא, גם רבנו סובר כן שהיא מצוה מחוייבת נוהגת לדורות, ולכן קבעה בספרו והקדיש לה כמה הלכות, וערכה כערך כל אותן המצות שמנה הרמב"ן שהן חיוביות נהוגות לכל הדורות. ומה שלא מנאה רבנו למצוה זו במנין התרי"ג, לא ידענו את הטעם הנכון, כמו שאומר כן בעל מגילת אסתר באיזה מיתר המצות של הרמב"ן שאיננו יודע מפני מה לא מנאן הרמב"ם. ולכן הרמב"ם ובית דינו צדק, ואין עליו שום קושיא מדברי המכילתא, אבל על הגאונים הללו ששניהם חותרים למצוא טעמו של רבנו, שלפיהו מוכרחין אנו לאמר (לדברי שניהם) שהרמב"ם סובר על מצוה זו שהיתה רק לפי שעה, עליהם קשה טובא ממכילתא זו.

ומזה אנו רואים כמה עמקו דברי רבנו הרמב"ן, מה ראה למנות למצוה זו מפרשה ההיא דוקא, שהוא מפני שבה נאמר "לאמר ואמרת" שזהו לדורות לדברי הכל. כך נ"ל, ולפי זה מבואר דאי אפשר לאמר כסברתם של שני הגאונים הללו.

ג. התירו שבות בשביל מצות ארץ ישראל

כן דחוייה סברא זו, מדברי הירושלמי דפ"ב דמו"ק ופ"ק דשבת שהבאנו (סוף מענה ט) שמבואר שם שבשביל ישיבת ארץ ישראל מותר לעבור על האיסור החמור דאיסור שבות, ומותר לשאת וליתן עם הנכרי בשבת על דבר קנין בית בארץ ישראל, ובאיזה כח התירו חז"ל לאיסור זה? אך בכח שהמשילו את הקנין בשבת לכבושה של יריחו שהיה בשבת. והרי לנו מפורש שהכבוש לאו דוקא הוא, דאלו כדברי הגאון שליט"א שהמצוה היתה רק בישיבה שע"י כבוש ממש, ובישיבה שמבלי כבוש אין מ"ע דאורייתא בזמן הזה, קשה דא"כ האיך התירו איסור השבות בכח דוגמא זו, הא אינו דומה כלל, דהתם היתה ישיבה שע"י כבוש וזו היא מ"ע דאורייתא, אבל סתם קנין

מסולקה, הכי אינה מצוה חיובית גם להרמב"ם כמו להרמב"ן? עיין בספר היד החזקה (הל' תפלה פ"ז ה"י) מפני שתלמוד ערוך הוא בידנו (ברכות יא,ב) דאף לתלמוד צריך לברך ע"ש. וכן המצות שהרמב"ן מסלק ממנין הרמב"ם, האם סובר חלילה שאין אנו מחוייבין בהן, כמו לדוגמא שהוא מסלק מ"ע ה' להתפלל בכל יום, והפ"י הוא שלדעתו אינה מן המנין כי אם מדרבנן היא, אבל החיוב בה לעולם אחד הוא, או שהרמב"ן מסלק ממצוות יין נסך (קצד), ומצות תערובת חמץ (קצח), ואכילת חמץ יום י"ד (קצט) וכו', הכי יש נפק"מ באיסורים הללו בעצם חובת קיומם בין הרמב"ם להרמב"ן? וכבר נתבאר כל זה לעיל, וכן הוא עם כל יתר המצות חוץ מאותן שהביאן הרמב"ם וכתב בהם בפירוש, שאינן נוהגות לדורות המה, או שלא הביאם כלל בספרו, אבל אותן שהביא ולא כתב בהם בפירוש שאינן נוהגות לדורות הן, ידענו בו שבם הוא סבר כן – כדעת המונה אותן – בעצם דבר חיובה.

אין בו מצוה כי מאחר שאין מ"ע בהשיבה ממילא שאין מצוה בהקנין, אלא על כרחק צריך לומר כמו שבארנו דכל פעולה של ישיבה בארץ ישראל בכלל כבוש היא ק"ב.

ד. הוכחות לכך שבימי בית שני נחשבה ישיבת ארץ ישראל כמצוה

א. לסברא זו שהמצוה לא היתה למ"ע רק ביציאת מצרים, ובישיבה שמבלי כבוש במובן של לקיחה דביד חזקה אין מצוה, ולפי זה בימי עזרא שאז כבר מן הנמנע היה שיהיה כבוש כזה, מההכרח הוא שאזי לא היתה עוד הישיבה מצוה, ואם אין מ"ע בישיבה בזמן ההוא, ממילא שאין כל מצוה בעלייה, אם כן האיך נבין דברי הגמ' דיומא (ט,ב) ומדרש רבה שיר השירים (ח,יא) שבאם עלו כולם מבבל, אזי לא היה הרקב שולט בהם ולא היה בית המקדש חרב עוד, וכן אמרו (יבמות פו,ב) שקנסו לויים במעשר מפני שלא עלו בימי עזרא, וכתב על זה הגאון הקדמון בעל כפתור ופרח (שידוע שהלך בספרו זה בעקבות הרמב"ם ז"ל) וז"ל (ריש פכ"ה) "האמת שעלו עמו, אלא שלא עלו מהתעוררות רוחם... אלא מעט וע"י אונס, וכדרבא דאמר העלום תנן... (עי' קדושין ט,ט) "עכ"ל, ואם נאמר שבשעה שהכבוש הוא מן הנמנע אזי אין מ"ע בישיבה לבדה, ואין מצוה אז בעלייה במכל שכן, אם כן למה זה יש לקבול על ישראל על מה שלא עלו כולם ולהענישם על כך ולמה יש לקנס לויים על מה שלא נתעוררו לעלות מדעת עצמם, אם כבר עבר ובטל זמן המצוה, ואין כל כך תורת"י ע"י מה להתעורר עוד? אלא ודאי שהמצוה היא בישיבה שע"י ירושה באיזה אופן שתוכל להיות, אם גם ברשות המלכיות, ולכן חטאו במה שלא עלו.

ב. וכן אנו מוצאין שבתנחומא (תצוה י"ג) יסופר שעזרא היה אומר לישראל, עלו לארץ ישראל, פי' שהיה מעוררם לעלות, ולא היו חפצים ללכת, והוכיחם בדברי הנביא חגי: "זרעתם הרבה והבא מעט... ע"כ. וקשה ג"כ כנ"ל דאם היא שעה שאין בה מ"ע עוד בהשיבה, באיזה כח יתבע מהם כל כך, ויקללם באי-הצלחת הזרע וכו'?

ג. וגם האיך נבין דברי הרמב"ם (הל' בית הבחירה פ"ו הט"ז) דמשעלה עזרא לא קדשה (לארץ ישראל) בכבוש אלא בחזקה, וקדושה זו עוד כחה גדול מכח קדושת הכבוש, שהקדושה הראשונה לא קדשה לעתיד לבא וקדושה זו קדשה לעתיד לבא, ואם אין מצות עשה רק בכבוש ובזולתה אין מצוה, א"כ האיך יתכן לצייר יתרון הקדושה בדבר שאין בו מצוה כלל, נפלאה מאד?! (ואם מה שאומר הגאון שליט"א "אבל ודאי יש מצוה רוחנית בקדושתה" כוננו אולי שהמצוה הרוחנית כחה גדול מהמצוה המעשית, ועל כן נאמר שמשום זה גדול קדושת החזקה דעזרא מהכבוש דיהושע, מפני שעזרא קדשה ברוחניות שבנה בית המקדש, אבל רחוק

קצב וגם אם אין מצוה לדעת הרמב"ם בישיבה גרידא, כי אם בכבוש של מלחמה דוקא, קשה, אשה במלחמה מי איכא? על דרך שאמרו "אשה אין דרכה לכבוש", ולמה היא כופה את בעלה לעלות? ולא מצינו מי שמחלק בדין הכפייה בין האיש והעבד והאשה, שהדין הזה בעקרו משום ישוב ארץ ישראל הוא כידוע.

מלשער השערה כזו בכוונת הרמב"ם, שבדרך זה גם אני הדל הלא אשער ליתן טעם לסלוק המצוה (עי' סוף הקונטרס מעמ' רכז) ולא בגדר ההחלט).

ה. ישיבת ארץ ישראל עיקר יותר מהכיבוש במלחמה

עוד גם זאת דיש לאמר דלכאורה סברא זו מופרכת מעיקרה, דהאיך אפשר לאמר שלהרמב"ם עיקר המ"ע היתה תלויה בכבוש שע"י מלחמה דוקא ובישיבה בלא כבוש אין מצוה, והא יהושע עצמו אלו השלימו העמים עמו אזי לא היה לוחם עמהם (כנ"ל), ובכל זאת הלא היה מקיים מצות הכבוש, דהרי בפרוש כתב רבנו (הל' מלכים רפ"ו) דגם במלחמת מצוה קוראין לשלום תחלה, ואם השלימו משלימין עמהם.

מכל אלה ההוכחות נראה שהאמת הוא, שעיקר המצוה היא בישיבה על הארץ בכל אופן שיתכן להיות, וגם הרמב"ם ז"ל מודה בזה, וככל מה שבארנו בענין הירושה והישיבה, כן הוא ודאי ואין לפקפק כלל, דכן מוכיחים לנו דבריהם ז"ל בכמה מקומות. (א) ממה שהבאנו מקדושין (כו) "במה ירשתם? בישיבה", והרי שהישיבה עיקר. (ב) וגם דברי הספרי (דברים לא) שהבאנו, "בזכות שתירשו תשבון", הלא גם הם יוכיחו שעיקר התעודה התכליתית היא הישיבה. (ג) מלשון ירושלמי דיבמות (פ"א ה"א) על פסוק זה וז"ל "נאמר כאן ישיבה ונאמר להלן ישיבה וירשת וישבת בה' מה ישיבה שנאמר להלן ישיבה שיש עמה ירושה..." עכ"ל, ומשמע שהעיקר היא הישיבה במצוה זו, רק שצריכה שתהיה עמה גם הירושה, וירושה זו מי בארה לנו התורה מה היא? הכי גלתה לנו בשום מקום באיזה גדר מגדרי הירושה היא צריכה להיות דוקא? והנה בארנו כאן בגדרי הירושה שמהאפשר שתהיה גם ע"י קניה בכסף, מפני שכוונת השם יתעלה היא שישבו ישראל לנצח עליה, וכדי שיהיו כירשים וכו' כמש"כ הרשב"ם (לעיל), על כן צוה שנחתור לרשת אותה בכל אופן שיהיה.

ו. הערות נוספות על דברי בעל המכתב

ומש"כ הגאון שליט"א בטעם הקרבנות, שבשביל כך הן מן המנין מפני שעלינו לקיימם כשיבוא משיח במהרה בימינו, לעניות דעתי הוא תימה, מה שכפי הנראה לא חשב הגאון שליט"א לענין כלל מה שכתבנו בענין הקרבנות, שדבר זה עוד אינו לודאי אצלנו, דהרי יש מי שאומר שהקרבנות בטלים אז (מענה ה), וכן יש מי שאומר שכל המצות בטלות לעתיד (יעוין בעמ' רנז), ואם כן למה לנו טעמי המצות בתנאי היעוד דלעתיד, שהוא לדברי המדרש (הנ"ל) תנאי לסתור (מאחר שיתכן שלא נחוייב כלל בקרבנות אז), אם יש דרך ישר לפנינו להבין הכרחיות מנין המצות בכל זמן, לפי המבואר בקונטרס זה למעיין בו, וגם מה שהקשינו על דברי הגאון שליט"א הללו (בהערה א' מתשובתנו ז), הוא נפלא מאד, דמאחר שהוא יסביר לן שכל זה הוא לדעת בעל מגילת אסתר, ואם הקרבנות הן מטעם שיהיו מצוה לעתיד, אם כן למה נסלק באמת למצות ישיבת ארץ ישראל, שבעל מגילת אסתר מעיד עליה שתהא מ"ע לעתיד? אתמהא.

וכן מה שמדייק בלשונו שדוקא ע"י משיח תהיה המצוה עלינו לבנות בית המקדש, אם כוונתו היא שלא מצד היעוד כי אם מצד ההלכה התורתית, יעוין במענה יא דאי אפשר לומר כן, ולהלן נעיר על עוד איזה ממשמעות דבריו שיש להשיב עליהם. ובוזה אצא בקידה ובהשתחואה בכריעת ברך מלפני כבוד רום מעלת תורתו בלב חרד ופחד ורחב, מלא תקוה כי בגודל חסדו יסלח לי, עבדו המתאבק בעפר רגליהם של תלמידי חכמים.

תשובת "מעיל צדקה" על עליה לא"י בזמנו

כן העיר אותי ידידי הרב המטיף מהר"ר חיים יוסף יפה נ"י (בהיותי לפני שבועות אחדים בוויילנא) ממה שנמצא בס' שו"ת "מעיל צדקה"^{קצ}, אשר מצאתיו גם כן היום בעקד הספרים הנ"ל, והיא שם בתשובה כ"ו וז"ל:

שאלה: אל אצילי בני ישראל גדולים חקרי לב, החרש והמסגר המה העומדים על הדין ועל האמת, להורות בני ישראל דרך ילכו בה, ועמדנו על דבר אשר נתחברו יחדיו שלשה חברים דבוקים, והסיעו לבן לנסוע לארץ ישראל, המה ונשיהם ובניהם הקטנים עם הגדולים בני שנים ושלוש שנים וסמוך לו מלפניו, והנה רוב השומעים מנסיעה זו מרננים אחריהם באמרם, שלא נשמע מעולם שיסע אדם דרך רחוק ורב כזה, אל עמים אשר לא ידע שפת לשונם, ודרך ימים וסכנות עם בנים קטנים, ואם אדם רשאי לחבול בעצמו, מי נתן לו רשות לחייב בניו הקטנים, ואם כח אבנים כחו לסבול צער טלטול טורח הדרך, אולי אין בכל הילדים הקטנים לסבלו, וביותר שינוי האויר ונענוע הספינות, ובית דין עירם רוצים לעכב על ידם הנסיעה הזאת מטעמים אלו, ומעתה האנשים אלו שלמים הם לידע אם ימנעו מנסיעה הזאת, מכל זה שכתבו, ואם יחושו לגזירת בית דין (אם יגזרו עליהם) אם לא.

תשובה: בתחלה נבאר אם יש מצוה בעליה זאת בזמן הזה, והנה מצאנו הרמב"ן מנה מצוה זאת בכלל המצות מקרא ד"וירשתם אותה וישבתם בה", וכי היא שקולה נגד כל המצות, ופוק חזי בעל תורת הבית (הוא הרשב"א ז"ל) בפסקים שלו הפליג בה סי' פת, וגם בספר כל בו, ובספר הכוזר הפצירו מאד לנסוע שמה. אברא התוספות בכתובות בשם ר' חיים הכהן כתבו שבזמן הזה אין מצוה לדור בארץ ישראל כי יש מצות רבים התולים בארץ שאי אפשר לקיימן, וגם עונשין שאין יכולין להזהר בהן ולעמוד עליהן, ועוד כתבו שבזמן קצ' דאיכא סכנות דרכים אין הדין לכוף לעלות, ע"כ. והנה מה שכתב בשם הרבנו חיים כבר כתב הרב הרי"ט בתשובות חלק יו"ד סי' כח בנעים שכלו הוכיח "דאיזה תלמיד טועה קצ' כתבו" עי"ש זה הטעם בשביל המצוה ולא דסמכא הוא כלל, ובחידושו לכתובות הרחיב ביאור בזה דעל מה זה אין לקיים שם המצוה? ואם כי כבוד עליהם לקיימם פשיטא מי שיסבל ויצער לקיימן פשיטא כי יכפל שכרו בזה, ויעוין שם כי הדין עמו, וכן כתב בעל הנתיבות משפט שהוא הגהת

קצ' המחבר שו"ת (מעיל צדקה הנ"ל) העלים שמו מעל ספרו, והספר שראיתי נדפס בפראג (שנת "פלאות" תקי"ז) ועליו הסכמת הגאון בעל נודע ביהודה ועוד כמה גאונים, שהיה גאון גדול וצדיק עד מאד (ובספר "בית עקד ספרים" כתב שמחבר השו"ת הזה הוא ה"ר יונה לנדסופר – העורך).

קצ' לא כתבו התוס' בדיוק לשון כזה, עיין מענה יב הערה צח והערה ק, ובפנים עמ' קמח, ולוא היו כותבים בזה הלשון, או לא הארכתי שם כל כך.

קצה עיין בעמ' קע, דלא כתב המהרי"ט בדיוק לשון זה.

איזה תלמיד עי"ש, ואם כן לא נשתנה הזמנים, וכל הזמנים שווים לקיום המצוה, מכל שכן אם היא מצוה פרטית אפילו בזמן הזה ובכלל רמ"ח מצות עשה יחשב שאין לה ביטול עולמית חלילה, שהמצוות זמניות כאשר הוכחנו בכמה מקומות דברים אלו. וכל הפוסקים מחזיקים שכופין האשה שתעלה עמו, שכתבו כל הפוסקים כפשטא דמתניתין דכתובות וגם מן האחרונים בתשובות מהרי"ט והרשדא"ם ומהר"י בן לב, אם כן הא ודאי דלא סבירא להו הא דרבנו חיים כהן, דאחרי שאין מצוה בנטיעה זאת, פשיטא שאין לכוף אשתו שתעלה עמו.

ומה שחששו לסכנה שיש למנוע, הא ודאי אף בזמן הבית כל שהיה בו משום סכנה גלויה לא נאמר לכוף לעלות, וזהו משתנה לפי הזמן. כבר כתב המבי"ט דבזמנו כל מלכות וויניציא אין סכנה וזה לשונו בח"ב סי' רי"ו ואפילו ממלכות למלכות כגון מוויניציא לכל איטליה כשיש שלום בין המלכויות והולכים ובאים מזה לזה יכולים לכוף, והא דכתב הרשב"ץ היינו בזמנו שהיה סכנה גדולה לבוא משם לארץ ישראל וכו' ומסיים וכתב כלל כשכל הסוחרים אינם נמנעים יכולים לכוף עכ"ל.

נמצא בזמנינו שהספינות הולכות ובאות בכל שנה בקיץ ואף שיש סכנת לסטים על הים, הא ודאי כל הדרכים בחזקת סכנה, והולכי ימים צריכים להודות, וזה אינו מתחדש, ואפילו הכי אמרו "הכל מעלין", אלא ודאי כל שאין בו סכנה מתחדשת ונולדת כופין. וגם הכלל שנתן המבי"ט יש לילך אחריו, והא ודאי כי סער הים אינה טענה, דאם לא כן הוה ליה למתניתין לאפלוגי בהכי והא סתמא קתני הרי כל מה שהיה סכנה מצד סערת הים והמון גליו אין לנו מניעה מנסוע (ואפשר שאין לכוף לנסוע בימי החורף דרך ים, על פי מאי דאיתא במדרש קטיר לולבך קטיר ספינתך והוא בב"ר ובחזית).

ועל פי זה מה שטוענין כי הים סכנה לקטנים, אינה טענה, דלא אישתמיט מתניתין למימר אם באה מחמת טענה מבנים הקטנים שומעין לה, ואם המשנה סתמא קתני, לא אישתמיט משמוע הדין הזה חד מהפוסקים קמאי ובתראי.

ואני אומר כי בדקדוק כתב רש"י "הכל מעלין לארץ ישראל – את כל בני ביתו אדם כופה" והא דלא תירץ שם הש"ס הכל לאתויי בניו הקטנים, י"ל דהכל משמע דאתי לרבוויי דכופין אותן, וקטנים לאו בני כפיה נינהו.

ונחזור למה שכתבנו שאם אין סכנה פרטית לקטנים יותר מלגדולים, שרי להוליך בניו הקטנים עמו, ואין לומר מכל מקום סכנה מיהא איכא והוה ליה חוב להן, ואילו היו בני שכל לא היו מרוצים לנסוע שמה ואיך חבין להם שלא בפניהם, י"ל דרשאין לעשות כן, שאדם רשאי לעשות בשל חברו (לטובתו) כמו בשלו, ובטענה זו פוטרם לשומרים ושותפים אפילו אם אירע תקלה בדבר, והרי אבידת גוף מאבידת ממון אתי לן מכל אבידת אחיר. ועוד, מה התם שאדם רשאי לחבול בשלו ולאבד כל מה שיש לו, והכא אסור לאבד את עצמו, ואם כן כל שמותר לעשות בשלו הכא נמי בבניו הקטנים, ובחדא מחתא מחתינהו, ואם כן כאשר אין בית דין מונעין אותו מנסוע, אין

להם למנוע אותו בשביל בניו הקטנים, וזכות הוא להן, וכיון דבזה אין ספק, וכמה גדולים עשו מעשה הם עצמם לנסוע, וגם כת החוששים לא חשו כי אם בשביל בניו הקטנים, אבל להגדולים לא, ואני כתבתי שאין לחלק.

וגם מגדולי המחברים שכתבו על זמנן שהיו סכנות גדולות על הדרכים, לא כתבו כי אם שלא לכופ אדם את אשתו, אבל הרוצה בעצמו לנסוע אין מוחין בידו כי לבו שלם ובטוח בה' ששומר מצוה לא ידע דבר רע. ורבים שחושבים נדר זה לנדר מצוה שאין לו התרה כמה שכתב הרא"ש סוף כלל יב^{קצ} וזולתו המחברים אין מספר, ואומדן דעת הוא לקטנים דניחא להו לעשות המצוה בקטנותן, דאינו דומה קולטתו מקטנותו עד שלא טעם טעם חטא, וכשיזכה לנשמה בן י"ג שנים יזכה בה מקדושת ארץ ישראל. ומצד החוש אנו רואים שאין לחלק בין קטנים לגדולים דהרי מצד סכנת טביעה ושביה ולסטים הרי קטן וגדול שם הוא, ואם מטורח הנענוע (שכתב הרי"ף מטעם זה אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים) הרי הקטנים בטבעם קלי התנועה ורוב גידולם בתנועה להיותם מלאים מהלבינה ודברי האלפ"ס הם שבת פ"א סוף דף ז, ב בדפי הרי"ף.

ומצאתי און לי בתשובת הר"מ מרוטנבורג דכתב סי' ר"ג וז"ל: "לענין נדר אשר נדרת לעלות לארץ ישראל אפילו על דעת רבים יש לו התרה אחרי שאשתך הרה ואין כל דבר עומד מפני פיקוח נפש ויש סכנה להולך עוברתה וגם הולד עד שיתגבר ויכנסו ימות הקיץ" עכ"ל, ופעם מצאתי עד יגמל הילד, הרי לא הרחיק כי אם עד שיתגבר הילד ואולי עד הגמלו. והנראה משם שהיה דרך ים, כי מושב מהר"מ היה במדינה זו, ועוד הרי מביא הסמ"ע סי' קס"ג ס"ק י' דטענת עיבור לנשים אינו אונס לנסיעה דכמה נשים נוסעות דרכים רחוקים. ועל כרחק היה דרך הזה דרך ים, ואין לומר דיש לחלק בין רחוק וקרוב הרי הוה ליה לקיים נדרו לנסוע מעט מעט, וגם שם לא היה אלא שהיה רוצה לעכב ושאל אם אינו עובר על נדרו ויש לו התרה, אבל ודאי לא היה אדם מעכבו מנסוע אלו רצה בה, אם לא דקרוב הזיקא ושכיח טובא.

והלבוש בסי' עה כתב, לשון איסור לסכן נפשו, אבל לא ידעתי מניין לו זה.

ונראה לי סמך לדברי מעזרא שנסע לירושלים מן הגולה דרך רחוק מהלך חמשה חדשים, ומפני הבושה לא בקש חיל ופרשים מן המלך ללוותן אף כי היו נשים וטף רב עמהן, ומי מחל בעדם לתת נפשם בסכנה דרך רב כזה בלי תיוד (תייר), אלו הקטנים מה עשו לסכן נפשם מפני הבושה, אלא כל מה שמותר לעשות בשלו, גם בבניו הקטנים מותר. ועיין בתשובת בני משה סי' כז.

והרבנים הקרובים היושבים על איי הים כתבו אשר עיניהם רואות בכל יום נוסעים דרך ים לקצוי ארץ עם ילדים קטנים בני יומן, והוי כי שאלתי פה אחד מהנוסעים עם

קצו נפלא בעיני, כי לפי מה שהביאו הפוסקים מתשובת הרא"ש זו, כתוב בה מפורש דיש לו התרה, רק שהוא בדרך חידוש, עיין בדברינו (מענה יב בעמ' קסח ובהערה קח).

בניו הקטנים, ואמר כי מצד תנועת הים קטן קטן יותר קל לו לסבול תנועת הספינה והנאני שכוונתי הדין לאמיתו בזה.

והנראה לי אם יגזור הבית דין שבעירם שלא לנסוע מטעמים הנ"ל, רשאים לסמוך על אלו אשר עינם ראו ההיפך מהם, כי לא ראינו אינו ראייה והרי זו כהורה בית דין ששקעה החמה, והיתה לפנינו, דאין זה הוראה.

ואם שנחוש להמרות פי בית דין מפני הכבוד, כבר כתב המבי"ט בסי' קלט דאין לחוש לכיבוד אב ואם החמורה, מכל שכן לגדר בית דין, וכבר אשתמיט ר' זירא מינייה דרב יהודה רביה דבעי למיסק לארץ ישראל".

[עכ"ל המחבר שו"ת זו, ומה שמוכיר בכאן את מה שכתב המבי"ט, הוא מה דפסק המבי"ט בח"א סי' קל"ט, באחד שנדר לדור בארץ ישראל ואביו ואמו אינם מניחים אותו, דחייב לקיים נדרו, ולא לחוש לצואת אביו ואמו, וכן כתוב בס' פאת השלחן (סי' ב סעיף כח על פי הגר"א ז"ל) קצ"א "מי שיש לו אב ואם בחו"ל ומחיים בו לצאת ממקומו לארץ ישראל, אינו חייב לשמוע להם בזה" ע"כ].

עוד יוסיף הרב המחבר שו"ת מעיל צדקה הנ"ל, לבאר עוד תנאי אחד בענין זה דהולכת הקטנים בני ג' שנים, ומכריע שזהו דוקא "שיהיה לו מצוי שם פרנסתו..." , ומזהיר על זה מאד עי"ש. עוד יאמר בזה הלשון "אשרי הזוכה לכך ואינו נצרך לבריות ומתפרנס שם אפילו חיי צער ויעבוד השם... ועל כל פנים אלו הנוסעים לשם וצריכים ע"י כך להתפרנס מן הצדקה, ואילו היו בחוץ היו יכולין להתפרנס ממעשה ידיהם, לא טוב עושים, כי גדול הנהנה מיגיע כפו, וצונו לנו ז"ל עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, וצריכין להתיישב בדבר זה, והדבר שקול ואין לי בו הכרע בענ"ד" (ר"ל בענין הנסיעה לארץ ישראל על מנת להתפרנס בה מן הצדקה) ע"כ דברי הגאון המחבר ז"ל. וראיתי להוסיף בזה העתק התשובה הזאת, באשר מסגנונה נוכל להוכיח על כמה דברים.

(א) כי הנה בענייני הכרעתי במענה הי"ב, אך שאין יסוד מוצק למאי דסמיק עצמו הגאון בעל מגילת אסתר ז"ל, על דברי רבנו חיים, כפי מה שהובאו בתוספות (דסוף כתובות), אבל באם היה לו לבעל מגילת אסתר להוציא סיוע מדבריו (של רבנו חיים) מכפי

קצו גם על שני המקורים הללו נתעוררתי ע"י ידידי הנ"ל הר"ר חיים יוסף יפה נ"י , ע"י שנתן אז על ידי העתקות מספר אחד נקרא " שער החצר" (נדפס בירושלים שנת תרכ"ב) ששם הובאו, ואחרי נודעתי מאלו הספרים מצאתי כעת בבית עקד ספרים הנ"ל, את הס' פאת השלחן, והנה אודה לה' חסדו, ולשמחתי אין קץ, כי את אשר לא קותה נפשי מצאתי, כי כוונתי ב"ה בכמה ענינים לדעתו ז"ל, ובכלל הנה כל השלשה סימנים הראשונים, בנידון הלכות ארץ ישראל פותחים את עינינו ונראה בהם אור גדול, ממה שלא נדע ולא נראה מפני טרדותינו הרבות על אחינו בני ישראל, ומהראוי שכל איש ישראל תורני ילמוד אותן וידען בעל פה בעת הזאת, עת העיר ה' עינינו והעיר רוחנו לחשוב לשוב לארץ חמדתנו, וגם חובה קדושה היא (למי שאפשר לו) להיות כל הספר שגור על פיו, דבר אשר לא ישגב ממנו בעזי"ת .

מה שהם במרדכי, שזהו עיקר דבריו בענין סכנת דרכים, אזי היו דבריו (של בעל מגילה אסתר) צודקים. ומתשובה זו אנו רואים, דגם בעיקר הענין הזה אין כל יסוד מקורי לדעה זו, והוא הוא מה שכתבתי שם בהערה ק עיי"ש, דבאמת לא יזכה איש פשוט כמוני להבין לדעת זאת, הן רבנו הקדוש בסדרו את המשניות, הלא ידע כי יש בעולם ים ודרכים, ולמה סתם את דבריו? ומכל שכן האמוראים מסדרי הגמרא, מדוע לא פרטו הם שום פרט בנידון זה? וכבר רמזתי מכל זה בהערותי שם, אבל לא הרהבתי עוז בנפשי להגיד דבר חס וחלילה נגד הפוסקים ז"ל.

(ב) כי יותר ממה שכתב המהרי"ט ז"ל, הוסיף המחבר הזה לאמר בפשיטות, "דתלמיד טועה" כתב את הדברים ההם בתוספות.

(ג) שכל מה שכתבנו לקמן (כאן בהערות הנוספות עמ' רפ) בבירור דברי הגאון כנסת הגדולה ז"ל, לא שגגנו, ולא נטינו חלילה מדרך האמת, ועיי"ש.

(ד) מתשובה זו נלמוד לדעת, שאין לנסוע לארץ ישראל עד שיהיה להאדם ההוא, מקור מאין לחיות שם, כמו שנראה מסוף דבריו ממה שהובא כאן בקיצור, כי המחבר ז"ל האריך בענין זה אך קצרה היריעה מלהעתיק כאן את כל דבריו על כן קצרתים, ואי"ה ויזכני להוציא לאור את הקונטרס השני שלי אשר על פי סדר מאמרי הש"ס, אזי אוסיף להעתיק גם סוף התשובה הזאת, ועוד תשובות של גאוני קשישאי שמהם יתברר לן שהעליה לארץ ישראל טובה רק אז, כשיש לפני העולה מוצא להתפרנס שם. ויעוין לעיל (עמ' קיז) בדברי הס' כפתור ופרח.

ולי הדל נראה הענין הזה כדבר הפשוט מצד עיקר טעמו (של מצות ישוב ארץ ישראל ולא מפני סברות מן הצד), דהנה אחר כל הביאור הברור לדברי רבנו הרמב"ן ז"ל, במה שכתב בשיעור מצוה זו, הלא מצאנו בדיוק דברי קדשו, שמצות וישבתם בה תלמד אותנו ליישבה ע"י עבודה "ולא לשממה" חס וחלילה (עיי' מענה ט' ובפרטיות באות ג' עמ' קב), ואם כן העולה בלי כל מקור לפרנסתו, הרי מביא חורבן לארץ ולא יישוב.

והדברים הללו הם גם תשובה נצחת, למנגדי ההשתדלות ברעיון היישוב, על השאלה האחת הרגילה בפיהם והקושיה השגורה על שפתם, "אם חובב אתה כל כך את הארץ, מפני מה אתה יושב כאן?"

(ה) כן נוכל להוכיח מסגנון שו"ת זו, עד כמה רחקנו בדורות עברו, מהיות מקושרים כלל עוד בקשר אמיץ לארץ הקדושה, וכבר נתקררה בתוכנו לגמרי האהבה והחבה ביחוסנו אליה, עד שצריכין להתפלפל בדבר באם יגזרו בית דין ישראל על איש ישראל שלא לעלות לארץ ישראל, פי' שלא לקיים מצוה שהפליגו בה חז"ל בכל מקום, ושאמרו עליה שהיא שקולה כנגד כל המצות האמורות בתורה, היא מצות ישוב וישיבת ארץ ישראל.

הערות נוספות – תשובת "מעיל צדקה" על עליה לא"י בזמנו

ומזה יהיה חומר רב לנחיצות דברי אשר העליתי ב"ה במצודתי, במאמרי הרבים אשר אתי בכתובים על דבר התישבות ישראל בארץ ישראל, יתן נא לי ה' הטוב שאזכה לגומרם ולהוציאם לאור, ולהקדיש כמו"כ את פרים קודש למצוה זו.

בירור דברי בעל כנסת הגדולה על מצות העלייה

אחרי שנגעתי בעטי (מענה יב הערה צח עמ' קמג) בדברי הבית שמואל והבאר היטב, שהזכירו דברי שו"ת כנסת הגדולה בשם הרבה פוסקים, שנסתפקו בעיקר מצות הדירה בזמן הזה בארץ ישראל, ושם בהערה כתבתי מדעתי וסברא דנפשאי שדבריהם בנויים רק על יסוד דברי התוס' הנ"ל בשם רבנו חיים שאינם דברי רבנו חיים ואינם מיסוד התוס', כמה שקדם, אולם למען יצא הספק מלב הקורא התמים, מי שלא ראה דברי הכנסת הגדולה בתוך הספר עצמו, לבעבור שלא יחשוב שמא נמצאים שם מקורים אחרים לזה, זולת הדברים ההם שמאותו התלמיד שבתוספות, על כן ראיתי להעתיק בכאן (כאשר מצאה ידי ב"ה ס' כנסת הגדולה בבקרי את אוצר בית עקד הספרים פה בבהמ"ד הגדול ביום ג' ח"י שבט תרומ"ה לפ"ק) אשר מזה יראה הרואה כי מקור אחר, היינו ממחבר ראשון שקדם לדברי התוס' הנ"ל, או ממי שהיה בזמנם, אינו, כי אם זה המקור האחד לבדו – הוא ואין שני לו, וכאשר כבר ראינו, הנה דברים שיצאו עליהם עוררין הם.

א) בסי' ע"ה בדבריו שם על הטור (באות כא) מבאר מתחלה דהא דכופין מחו"ל לארץ ישראל, הני מילי לאחר נישואין, אבל קודם נישואין לא כו' עכ"ד, נשמע מיהו דלאחר נישואין הלא הוא פוסק דכופין בזמן הזה.

ב) (שם) בדבריו על הבי"י (אות כד) וז"ל: "אמר המאסף, התוס' כתבו בלשון הזה, הוא אומר לעלות, אינו נוהג בזמן הזה דאיכא סכנת דרכים, ע"כ; ויש לחקור למה השמיט הרב המחבר ז"ל סברתם ולא הזכירה? והזכיר דברי הר"ש בן הרשב"ץ שהם כדבריהם, אומר אני שסובר הרב המחבר ז"ל דהתוס' והר"ש בן הרשב"ץ ז"ל אינם שוים בדין זה, דהתוס' ז"ל סוברים דבזמן הזה אינו נוהג כלל אפילו למי שאפשר לעלות בלא סכנה, והטעם בזה דכיון דיש פעמים שאינם חייבים לעלות מטעם סכנה, לא נתנו חכמים דבריהם לשיעורים קצת, ובזמן שהיה שלום בעולם וכל הדרכים בטוחים נוהג דין זה, אבל בזמן הזה דיש פעמים דאיכא סכנה אינו נוהג דין זה אפילו בדליכא סכנה, אי נמי דס"ל דכל הדרכים בחזקת סכנה, ואפילו דרך ים בימות החמה יש סכנה מרוח סועה מסער או משודדים שוללים כו', אבל הר"ש בן הרשב"ץ ז"ל מחלק בין היכא דאפשר לעלות בלא סכנה אף על פי שלפעמים יקרה מקרה רע, כיון דאין זה אלא פעם אחד ביוכל לא מיקרי במקום סכנה. והרב ב"י ז"ל דחה דברי התוס' מפני שהרא"ש והרב בעל הטורים לא הזכירו סברתם ז"ל דלא סבירא להו הכי, אבל סברת הר"ש בן הרשב"ץ אפשר שיודו הרא"ש והרב בעל הטורים, עכ"ל.

קצח אם כוונתו על חז"ל, לא זכיתי לדעת ולהבין איזה חכמים, ובאיזה מקום אמרו חכמים כך לענין העלייה מחו"ל לארץ ישראל, ובפרטות בנוגע לדין הכפייה, הם אני ולא אדע?

ג) (שם אות כה) מביא את דברי התוס' האחרונים שידענום כבר, וכן מביא הרבה פוסקים שפסקו כסתמא דברייתא גם בזמן הזה בדין הכפייה, ורק אחד יחיד נמצא שהחליט לפסוק דבזמן הזה אין מצוה לדור בארץ ישראל עי"ש, וזהו הכל משום דפסיק כרבנו חיים כהן ז"ל עי"ש, דהנה הרב כנסת הגדולה מזכיר שם עוד שנים שפסקו שלא לכפות בזמן הזה, אבל עי"ש שהם לא מטעם זה דר"ח הכהן נגעו בה, כי אם מטעם שנהגו לשבוע בשעת נישואין, שבועה שלא לגרשה כו', פי' ואם כן ממילא שאין במה לכפותה עי"ש.

והנה כל המעיין היטב גם בדברי הכנסת הגדולה, לענ"ד לא ימצא כאן כל דבר חדש בנוגע לדברי התוס', דמקור אחר למוצא ההלכה המחודשת הזאת, שיש לחלק במצות הישיבה בארץ ישראל, בין הזמן העבר לזמן הזה, לא הראה לנו, וכל דבריו ז"ל בדברי התוס' עצמם במה שרוצה לקרבם עם דעת הרא"ש והטור, המה רק בדרך אפשר (והיא רחוקה מאד כאשר אבאר), ולמדה לנו הדרכים האפשריים אם אנו רואים בחוש שכל חבל הפוסקים העקריים שאנו סומכין עליהם, הלא המה הטור והשו"ע שהוא אצלינו הפוסק האחרון, ועל פיו נעשה הכל, ועל פיו ננהוג בכל מקומות פוזרינו, לא הזכירו כלל את הדברים הללו, והרי שלא חשובם כלל לדבר אדותם קצט.

וכל זה הנה הוא אך לפי ההוה אמינא באם זהו דברי הר"ר רבנו חיים כהן, אבל לפי האמת כפי מה שהעלנו דאין זה כלל מיסוד התוס', ואינם כלל דברי רבנו חיים, ואם כן כל הדברים הללו שנבנו עלימו, רק מגדלים הפורחים באויר המה שאינם שוים בנזק הזמן, דהנה גם מה ששואל הרב (כנסת הגדולה ז"ל) על המחבר, ומה שרוצה לחלק בין סברת התוס', לסברת הר"ש בן הרשב"ץ, במחילה מכבוד קדושת תורתו גם כן לא זכיתי להבין, א) דמי יימר לן שלפי דברי התוס' אין נפקא מינה כלל בין היכא דאפשר לדלא אפשר בלא סכנה? ואם בשביל שלא יפרטו בזה הלשון, הא פורטים הם דבריהם ואומרים לנו מפורש "בזמן הזה דאיכא סכנת דרכים", אם כן מובן הדבר שכוונתם היא על סכנה מחודשת שלא היתה מקודם לזמנם, ואלו הדברים שחשב כנסת הגדולה כמו "דרך ים בימות החמה מרוח סועה מסער", לא בריה חדשה היא זו שלא היתה בימי חז"ל. אך האמת הוא כי רבותינו בעלי התוס' כיוונו לסכנת זמנם הפרטית, ומי הוא שאיננו יודע (על פי קורות דברי הימים) את הסכנה הגדולה המיוחדת שהיתה בזמנם, סכנת דרכים מצוינה, ע"י נוסעי הצלב, ועל כן לא הוסיפו על זה בתוס' דבר וקצרו בלשונם, דמי זה לא יבין שכשתוסר הסכנה שוב ינהוג דין הכפייה, אבל הר"ש בן הרשב"ץ שהיה לכל הפחות כמאתיים שנה אחרי רבנו חיים בעל התוס' שבימיו

קצט דבאם נחליט לפסוק גם ממה שנמצא נגד הגמרא אזי ימצאו לנו שואלים ודורשים רבים מן המקילים, שימצאו עלינו תואנות רבות לפסוק עוד בכמה ענינים נגד הגמרא.

ר חבור התוס' שבידנו נגמר ערך י"ב לאלף הששי, והר"ש בן הרשב"ץ היה ששי לרמב"ן, שבידוע כבר בימיו (של הרמב"ן) אך אשר רק עוד נכרו עקבות מסעי הצלב, אבל בימי הר"ש לא נכרו עקבותיהם עוד.

לא היתה עוד הסכנה כ"כ גדולה כבימי רבותינו בעלי התוס', והוא בבואו לכתוב דין זה דכפייה בנוגע לשעת סכנה, (אחרי שכבר מצא לפניו את המקור לדין זה שלא לכפות בעת הסכנה על פי תשובת ר' חיים כהן שהובאה במרדכי, שיתכן שראה אותה גם הר"ש בן הרשב"ץ), לא יכול עוד לשוב לשנות ולכתוב בלשון "בזמן הזה" שתמא, מפני שבזמנו כבר פסקה הסכנה והיא, על כן פירש היטב וכתב בפרוטרוט, והבדיל בין אפשר לדלא אפשר, יען שבאמת זהו דבר התלוי במקרה ובהזדמן, ואין מן הראוי לקבוע בו הלכה קבועה. (ב) וגם הרב המחבר (רבנו מהר"י קארו ז"ל) הן בשו"ע (שם) מדהביא סתם בשם "יש אומרים" היה מהאפשר לן לומר דבאמת כיון לשלשת המקומות גם יחד, (על תשובת מורנו הרב חיים כהן שבמרדכי, ועל דברי התוס', ועל הר"ש בן הרשב"ץ), ואולם בחבור הבי"י שהביא מפורש מהר"ש בהרשב"ץ ולא מהתוס', הוא גם כן לטעם זה שאמרנו, מפני שרבנו זה לא מצא עוד לנכון לקבוע הלכה ולבטל דין הכפייה מזמן הזה לגמרי, מפני שזהו תלוי במאורעות ומקרים של כל עת ועת, ולפי המקום על פי סבות ממסבות המקומות כל אחד לפי מצבו, כי סכנה פרטית מיוחדת וידועה על הדרכים כבימי התוס' ז"ל לא היתה עוד בימיו, על כן כדי לפרט ולפרש היטב, הלכך הביא לשון הר"ש בר"ן, ששם יפרט ומביא לדוגמא מקום בימיו שיש בו סכנה מיוחדת, כמו עד נוא אמון שיש שם לסטים ידועים עי"ש, אבל לא משום שמחולקים בזה התוספות עם הר"ש ברשב"ץ, וכי המחבר יפסוק כהר"ש מפני שהרא"ש והטור סברי כמותו. וכל זה מפני שהרב כנסת הגדולה ז"ל שיער את הדברים האחרונים שבתוס' לדסמכיה, ואם כן ממילא שלדעתם בטל דין הכפייה בזמן הזה אחרי שאין גם מצוה כו', כי הנה (לפי המבואר) אין כאן לא חילוק כל דהו בין הראשונים, כי אין הדברים שבתוס' מדרבנו חיים דברים דסמכי הם כמבואר במהרי"ט ז"ל, אלא יש כאן נחיצות ידיעה קלה בקורות דברי הימים ותו לא מידי. (ג) ואז הכל על מקומו יבוא בשלום, דגם כוונת התוס' (ד"ה הוא) היתה רק על זמנם המיוחד לזמן סכנת דרכים ידועה לכל, והיא היא הסכנה האמורה בתשובת רבנו חיים כהן שבמרדכי.

ובזה אולי יתורץ גם מה שהקשיתי בסוף הערה ק למענה יב עי"ש, דיתכן להיות דלגבי הסכנה האיומה שהיתה בימי רבותינו בעלי התוס' ז"ל על הדרכים שמחו"ל לארץ ישראל, נחשבו הסכנות שבימים הראשונים לשלום בדרכים, ורבנו חיים בתשובה שכתב בלשון "עכשיו שהדרכים משובשים", הוא שתפס לשון חז"ל, אבל אפשר שאינו דומה שבוש הגייסות דבימי חז"ל, לשבוש סכנת הדרכים של המסעות הידועים מאנשי הדמים שנסעו לארץ הקודש בימי בעלי התוס'.

כוונת המתפלל בחו"ל היא לא"י כולה ולא לקה"ק

עיין במענה יד עמ' ר, במאמרי הספרי ד"ה בדין העומד להתפלל.

ונכתב בצדו, ואף שתלמידי רבנו יונה (רב אלפס ז"ל ברכות דף כג ורמז קו) כתבו, זה לשונם "לא תימא כנגד ארץ ישראל בלבד, אלא כנגד ארץ ישראל וכנגד ירושלים וכנגד בית המקדש וכנגד בית קדשי הקדשים, וכשעומד בירושלים אין צריך לכוון כנגד ירושלים, שהרי כבר עומד בתוכה, אבל יש לו לכוון כנגד בית המקדש כדמפרש ואזיל, כדי שימצאו כל ישראל מכוונים כולם למקום אחד... "עכ"ל ועי"ש. אבל לא זכיתי להביין דבריהם ז"ל. א) דאם כה נאמר, כל האריכות הזוה (בגמרא שם ובספרי) למה לנו? נימא בקיצור "העומד להתפלל צריך שיכוון נגד בית קדשי הקדשים", וממילא ידעינן שנמצאו כולם מכוונים למקום אחד, דבעל כרחך כן הוא אחרי שמן העומד בחו"ל עד העומד בבית המקדש כולם יכוונו לקדש הקדשים, וממשמע שהתנא חשיב ואזיל סדר מעלות בהכוונות לכל מי שהוא נמצא במקום שהוא עומד בו, ומביא לכל אחד ואחד ראייה אחרת מפסוק מיוחד לו, שנמצא שייחס תוכן כוונת המכוון לכל אחד ואחד לבדו (עיין היטב ברב אלפס שם), הלא מזה נשמע שדקדק התנא לומר לן דוקא כך, פי' שהעומד בחו"ל די לו הכוונה שיכוון את לבו כנגד ארץ ישראל לבד, שנאמר והתפללו אליך דרך ארצם כו', ואם כדבריהם ז"ל, הרי היה לו לתנא לקצר ולאמר בלשון שיהא משמע שיכוונו כולם לבית קדשי הקדשים שנאמר והתפללו אל המקום הזה, וכל הפסוקים הללו שמביא למה? (עי"ש) ר"א.

ב) ואם שכוונתם (דתלמידי רבנו יונה ז"ל) היינו שכל אחד ואחד יכוון לבו לכל המקומות הללו כדמשמע מדבריהם, הנה מלבד שמדיוק לשון התנא לא נראה כן, דמדמדייק ואומר בלשון "ונמצאו מכוונים כולם למקום אחד", הרי מוכח שמתוך התכלית של הכוונות הללו נמצא כן, כמי שאומר שמתוך מושג הענין נמצא כך, ואלו לפי דבריהם ז"ל שכל אחד ואחד יכוון באמת בפרטיות לכל המקומות הללו, מאי "ונמצא" שייך למימר כאן, אחרי שהדבר כן הוא? עוד זאת הנה לפיהם ז"ל כשנדייק בדבריהם במש"כ "וכשעומד בירושלים אין צריך..." הרי כן גם העומד בארץ ישראל אין צריך שיכוון כנגד ארץ ישראל שהרי כבר עומד בתוכה (עיין לקמן אות ו'), ואם כן כל אלו הכוונות בשלימותן לא נאמרו כי אם על העומד בחו"ל, רוצה לומר דמחו"ל ואילך אינו חל על כל אחד כוונת מקומו שהוא בו, ולא כן נראה מתוך דברי הברייתא. דהנה באמת יתכן לשער שכוונת התנא דוקא היא, מפני שהכוונה בתפלה דבר קשה היא על האדם לקשר את דעתו לדברי התפלה, על דרך שבארו הם ז"ל (תלמידי רבנו

רא לא העתקתי כאן לשון הברייתא מפני האריכות, אבל המעיין הנבון (שאינו עומד במסכת זו) ורוצה לעמוד על דיוקן של הדברים הללו, עליו לעיין בגוף הברייתא (ברכות לא, ובר"ף שם), ויראה ויוכח כי דברי אינם מרוחקים מן האמת.

יונה שם דף כד) בד"ה "כדי שיכוונו" כו' וז"ל, "יש מפרשים כדי שיפנו טרדת המחשבות ויכוונו באמירת התפלה, ואין זה נראה למורי... אלא ודאי כך הוא הפי', כדי שיכוונו שיהיה לבם שלם בעבודת המקום, ויבטלו מלבם תענוגי העולם הזה... שיטהרו לבם מהבלי העולם הזה ותהיה כוונתם ברוממות המקום..." עכ"ל. והרי שלא הספיקו את עצמם ז"ל בפירוש היש מפרשים, שכוונת הלב של החסידים הראשונים תהיה רק ההפנה מטרדת המחשבה, כי אם טהרת הלב מהבלי העולם הזה וביטולו מכל תענוגיו כו', ועיין היטב בדבריהם ז"ל שעל פיהם יצא לנו שני מיני כוונות בגדרי הכונה (שבתפלה. א) כוונת אמירת התפלה, דהיינו בהפנת טרדת המחשבה. ב) כוונת טהרת הלב כנ"ל, אשר הדרך האחרונה זו היא רק דרכן של החסידים הראשונים, אולם דרכן של שאר כל אדם, הלואי שהיתה תמיד באופן הראשון שיהיו יכולים לפנות טרדות מחשבותיהן בעמדם בתפלה, שזהו הנקרא בפי תלמידי ר' יונה "כוונת אמירת התפלה". ולצד שלא כל אדם שוה במדה אחת בדבר המסור אל הכוונה והעיון שבתפלה, לכן חש התנא לדייק ולחלק – דוקא – לכל אחד את אפשריות כוונתו בכל מקום שהוא, כי העומד בחו"ל כבד עליו לפנות כל כך טרדות מחשבותיו עד שיכוון לבית קדשי הקדשים, כי אם כוונה הקרובה אליו ואל דעתו ומחשבתו יש לו "והתפללו אליך דרך ארצם", וכן הלאה תתייחס לו לכל אחד ואחד רק הכוונה הקרובה לדעתו ומחשבתו לפי המקום שהוא בו (והדברים בזה ארוכים, ומדקי העיון הם ואין כאן מקום להאריך).

ג) כאשר נעיין לשון רש"י ז"ל בגמרא שם (ברכות ל,א) בד"ה לכוון את הרוחות, נמצא מפורש שדיק רבינו זה לכלול כל תכונת ראשית הכונה בארץ ישראל לבדה דוקא, דהנה זה לשונו שם "ומי שאינו יכול לכוון את הרוחות, לצד ארץ ישראל כדבעינן למימר תל שהכל פונים בו" עכ"ל, וברש"י שבאלפס גרסו "כנגד ארץ ישראל כמו דמסיק לקמן תל שהכל פונים לה". והרי משמע מזה שרבנו הבין בדברי הגמרא "לכוון את הרוחות" שעיקר ראשית הכוונה היא כללות ארץ ישראל, והיא היא התל שהכל פונים אליו, רק שלמי שהוא כבר עומד בארץ ישראל שכבר עלה אל המעלה הראשונה, עליו לכוון למעלה גבוה ממעלתו שהוא בה.

ועל פי זה בלתי מובנה גם הראיה שהביאו תלמידי ר' יונה בסוף דבריהם "מדמפרש ואזיל כדי שימצאו כל ישראל מכוונים כולם למקום אחד", דהרי אנו רואים כי רש"י ז"ל הבין דוקא מזה, את הכוונה הראשית הכללית דמתחלה, לארץ ישראל לבדה. והמכוון בזה לענ"ד מטעם דאלה הן הנקודות המרכזיות של העולם בכלל ושל ישראל בפרט (עיין בפרק בחינת דברים של טעם לסילוק וחסרון המצוה במנין הרמב"ם ז"ל הערה קסח), ארץ ישראל היא מרכז כל העולם, וירושלים מרכז ארץ ישראל, וכן כולם עד הנקודה הפנימית האמצעית שבאמצעיהם, וזהו שכוונו חז"ל להסביר לן שכל אחד מאתנו יכוון אל המרכז שלו, דהיינו שבני חו"ל נקודת מרכזתם ואמצעית

פנימיותם היא ארץ ישראל בכלל, לבני ארץ ישראל היא ירושלים, ולבני ירושלים הוא המקדש וכו' (והדברים הללו אם גם פשוטים אבל ארוכים גם הם, והרוצה לעמוד עליהם נימא ליה זיל קרי בי רב הוא, הנה ספרי יראים מלאים מזה, באיזה אופן נוכל לקרוא את התפלה בשם "עבודה שבלב").

ד) וכן נוכל להוציא מדקדוק לשון רבנו הרמב"ם, שאחרי שכלל הנחה כוללת (תפלה פ"א ה"ג) והכל יהיו מתפללים נוכח המקדש בכל מקום שיהיה, שב ופירש את דבריו (שם פ"ה ה"ג) וז"ל "נוכח המקדש כיצד? היה עומד בחו"ל וכו'" (ופוסק את ההלכה כמבואר בענין בספרי וגמרא), ולכאורה שאלת רבנו "כיצד" מה היא? דאיזה צד יש לנו כאן להבין בזה, הלא לדברי תלמידי ר' יונה הדבר פשוט הוא שעל כל אחד ואחד החובה לכוון נוכח המקדש? אלא ודאי דלא נראה לו לרבנו לפרש כן, וזהו ששואל "כיצד", פי' באיזה צד יתכן לנו לאמר שהכל יהיו מכוונים נוכח המקדש, ומפרש דכל אחד מחזיר פניו ומכוון נגד המקום שבגדרו לכוון אליו כנ"ל, ואת זה אנו רואים כאלו כולם מכוונים אל מקום אחד, כי כשנעיין בדיוק לשון הגמרא והאלפס ורבנו זה, נמצא שדיוק דבריו "נוכח המקדש כיצד", הם ממש באור ללשון הגמרא "ונמצאו כולם מכוונים למקום אחד", והרי שדייקו בגמרא במלות אלה להסביר לנו, היאך שנבין איכות אפשריות כוונת כולם למקום אחד, ולא כדברי תלמידי ר' יונה שבפשיטות כך הוא, (וזהו כמו שדייקתי למעלה ריש אות ב').

ולפי המבואר צריך לעיין מה דבכסף משנה (שם בפ"א ה"ל) על לשון רבנו הנ"ל "בכל מקום שיהיה", מבאר בשני אופנים: א) בכל מקום שהאדם יהיה בארץ ישראל או בחו"ל. ב) בכל מקום שהמקדש יהיה בין במדבר בין בגלגל כו'. ולכאורה דברי רבנו מוכיחים שהפירוש הוא בכל מקום שהאדם יהיה, דבשלמא אם על האדם קאי, שפיר קא מפרש רבנו כיצד יתפלל האדם שבכל מקום, שיהיה נוכח המקדש (בדרך שבארנו), ומפרש שבכוונת כל אחד למעלה אחת גבוה ממנו, זה שבחו"ל לארץ ישראל, וזה שבארץ ישראל לירושלים כו' עד מקום המקדש, היינו שכולם מכוונים נוכח המקדש, אבל אם נפרש "בכל מקום שיהיה", על המקדש, בין שיהיה במדבר כו', היאך יובנו על זה דברי רבנו שע"י שזה מכוון נגד ארץ ישראל וזה נגד ירושלים, ע"י זה מכוונים כולם נוכח המקדש אף בשעה שהמקדש הוא איננו כלל בירושלים כי אם במדבר או בגלגל? בער אני ולא אדע.

ה) וכשנדקדק בלשון הרמב"ם ששינה את הלשון, דבהעומד בחוצה לארץ יאמר "מחזיר את פניו", ובכולם אומר "מכוון את פניו", נוכל לאמר שהוא לצד שעל העומד בחו"ל (הכולל גם את מי שהוא בקצות התבל) קשה עליו לכוון את לבו, ושיהיה פניו בקו ישר נגד ארץ ישראל כמו שהוא נקל להעומד בארץ ישראל לכוון נגד ירושלים וכו', לכך אינו אומר בו לשון "מכוון" כי אם "מחזיר פניו", כי די לו רק להחזיר את פניו פי' בדרך כלל שיהיה מופנה בערך נגד ארץ ישראל לבדה ודי לו, מה שאין כן העומדים בארץ

ישראל עליהם באמת לכוון בכוונת הלב נגד ירושלים ומכל שכן העומד בירושלים לנגד המקדש, ודלא כדברי תלמידי ר' יונה שהטילו על העומד בחו"ל את כל הכוונות כולם, מה שהוא נגד הסברא, דלפי זה תהיה כוונת המתפלל בחו"ל במעלה יתירה מן המתפלל בארץ ישראל וירושלים, ודו"ק.

ו) ולמעין בלשונם ז"ל (של התלמידי ר' יונה) בדיוק, 'מצא בסגנונם ז"ל כמו דברים מיותרים, במה שכתבו וז"ל "וכשעומד בירושלים אין צריך לכוון כנגד ירושלים שהרי כבר עומד בתוכה..." עכ"ל, וכל זה לכאורה כמו מיותר, דלמה להם להוסיף זאת, דמי יטעה בכעין זה?

ז) וכל זה כתבתי רק מתוך דיוק והשערה, כפי מה שחנני השי"ת להבין מתוך דברי הגמרא, רש"י, ורמב"ם, אולם עתה הנה מצאתי ב"ה במדרש תנחומא הקדום (הוצאת הרה"ח מהר"ש באבער שליט"א מלוב) בפ' וישלח (סי' כא), והוא מפסיקתא רבתי פסוק אנכי אנכי (פיסקא לג) וזה לשונו "כך שנו רבותינו, המתפלל צריך שיכוון את לבו כנגד בית קדשי הקדשים. ר' אליעזר בן יעקב אומר המתפלל חו"ל יכוון את לבו לארץ ישראל, המתפלל בארץ ישראל יכוון נגד ירושלים וכו' (כדמבואר בברייתא הנ"ל בגמרא) ע"כ". ומאחר שאנו מוצאים שיש בזה פלוגתא דתנא קמא ור' אליעזר בן יעקב, דלתנא קמא כולם צריכין לכוון לקדש הקדשים כמתפלל חו"ל כמתפלל בבית המקדש, ור' אליעזר בן יעקב פליג ואמר שהמתפלל חו"ל יכוון לבו לארץ ישראל, והמתפלל בארץ ישראל לירושלים כו', הרי מפורש שכוונתו היא להקל ולאמר, שעל המתפלל חו"ל אינו חל לכוון לקדש הקדשים, כי אם רק לארץ ישראל, וזה שבארץ ישראל רק לירושלים. ומעתה, הלא גמרתנו סברית כדר' אליעזר בן יעקב ולא כתנא קמא, ולפי זה הלא יצאנו מכל ספק, דמכאן מוכח שבגמרתנו מדוייק בפרטיות, הכוונות לכל אחד ואחד בפני עצמו, לפי מקומו שהוא בו וכפי הראוי לו דוקא, והרי מבואר לפנינו דבעל כרחך הפירוש הוא כדפירשנו.

ואל ידינוני לחובה על כי העזתי את פני להעיר במה שהוא נגד רבותינו תלמידי רבנו יונה ז"ל, דהנה דבר פשוט הוא בין לומדי תורה, שבכל מקום שפשטות לשון הגמרא מסייע לך להוכיח, שלא כדברי אחד הגדולים, יהיה אף קדמון שבקדמונים, אזי הרשות נתונה לכל בן תורה, יהיה אף פחות שבפחותים, ללמוד כמו שמוכח מתוך פשטות לשון הגמרא. לכן אחרי שמן הגמרא ולשון רש"י והרמב"ם ז"ל נראה

רב עם כל ההשתדלות הנמרצה שהשתדלתי להשיג את ה"פסיקתא רבתי" עוד לא עלתה בידי להשיגה, אולם כן יכתוב הרב החכם הגדול כו' מהר"ש באבער שליט"א במכתבו אלי (מיום ו' כ"ב סיון תרנ"ב) שנתכבדתי ממנו. (ולפנינו נמצא הפס"ר, ואכן כך הם הדברים בשינוי לשון קל: "כך שנו רבותינו יכוין אדם לבו נגד בית קדשי הקדשים. רבי אליעזר בן יעקב אומר היה מתפלל בחו"ל יכוין לבו לארץ ישראל, היה מתפלל בארץ ישראל יכוין לבו לירושלים, היה מתפלל בירושלים יכוין לבו לבית המקדש, היה מתפלל בבית המקדש יכוין לבו לבית קדשי הקדשים." - העורך)

הערות נוספות – כוונת המתפלל בחו"ל היא לא"י כולה ולא לקה"ק

כהשערתי, ורבותינו תלמידי ר' יונה ז"ל כתבו את דבריהם מבלי כל שום הוכחה רק בלשון "לא תימא", על כן העזתי פני לפרש לפי עניננו שאנו עומדים בו. ואף שרבנו הכסף משנה העתיק את דבריהם כמו שהם ולא העיר עליהם כלום, בכל זאת נשענתי, על פשטות לשון הגמרא ודקדוק הלשונות ברש"י והרמב"ם, וכפי המוכח מן המובא בפסיקתא (שכל הקדמונים מביאים ממנה ורבותינו בעלי התוספות סמכו עליה בכמה מקומות) ותקותי לה' ב"ה שגם הערתי זו לא תהיה רחוקה מן האמת.

מקוריותם של דברי הספר הזה

אחרי התימי את קונטרסי זה, מצאתי בהגהות שנדפסו בסוף ספרו של רבנו (ספר היד החזקה ווארשא תרמ"א) בשם "ציוני מהר"ן" שכתב בהל' מלכים (פ"ה הי"ב) וזה לשונו "לעולם ידור אדם בארץ ישראל... שכל היוצא לחו"ל כאלו עובד...", והכסף משנה ציין מקור לזה בכתובות (קיא.ב), והנה לשון הגמרא שם... "כל הדר בחו"ל כאלו עובד...", ורבנו שינה מלשון הגמרא וכתב "שכל היוצא...", אבל באמת דברי רבנו הללו אינם מגמרא זו רק הם נובעים מהתורת כהנים (פ' בהר פ"ה ב"ד) דאיתא שם "לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלקים, מכאן אמרו כל בן ישראל היושב בארץ ישראל מקבל עליו עול מלכות שמים, וכל היוצא לחו"ל כאלו עובד עבודת כוכבים, וכן בדוד הוא אומר ארורים הם לפני ה' כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים, וכי עלתה על דעתך שדוד המלך עובד עכו"ם? אלא שהיה דורש ואומר, כל היושב בארץ ישראל מקבל עליו מלכות שמים, וכל היוצא לחו"ל כאלו עובד עבודת כוכבים ומזלות" ע"כ. ומכאן הוא מקור דברי רבנו וכן הוא בתוספתא דע"ז פ"ה, רק שבסוף איתא "כל המניח את ארץ ישראל בשעת שלום ויוצא כאלו עובד..." עיי"ש, עכ"ל ההגה"ה. והנה הרוצה לתפוס לאיש על עון אשר לא חטא, הלא יוכל לתפסני (באם הוא התופס והמבקר בקי בהגהות) ולאמר עלי, שמהגה"ה זו באתי גם אני להעיר בהערתי במענה יד הערה קמ על דברי הרמב"ן (שם) ולכתוב מה שכתבתי שם שמקור דבריו אולי הם מהתוספתא ההיא דע"ז, (ששם בהערה כתבתי שהיתה נראית לי כמו נגלתה לפני ראשונה), אבל חי האמת, שבעת כתבי את ההערה ההיא לא היה עוד בידי גם ספר הרמב"ם מדפוס זה (הנ"ל) שבו נדפסו ההגהות "ציוני מהר"ן" הנ"ל, כי כל הציונים שציינתי לכתחילה מן הרמב"ם, הם על פי ספר מדפוס ישן (ברדיטשוב תקע"ב) שאין בו ההגהות הנ"ל, וד' ישמרני בכל ימי חלדי מלהתכסות אפילו בנוצה קלה מטלית שאינה שלי, והוא בחסדו יתברך יתמכני ויקרבני בימין צדקו, ויטך באברתו עלי לסמכני ולסעדני להיות נמנה בכלל מביאי גאולה ולאמר דבר בשם

רג למצוא מקור לדברי רבנו אין לנו לחפש הרבה, כי הלא מפורשים בזה, וגם באבות דרבי נתן ריש פרק כו מפורש כן, ועוד שאין לו לבעל ההגהות במה לדחות כלל את דברי רבנו הכסף משנה, כי יתכן שלפניו היתה הגירסא בגמרא כן, והא ראייה דכן היה גרסת הספרים גם לפני רבנו שמעון הדרשן, שנראה שכך ראה הגרסא בגמרא עיין ילקוט שמעוני (פ' בהר רמז תרסו ושמואל א' רמז קלט), ועיין בהערה קמט דלפעמים אין ראייה ממה שאין לפנינו איזה גירסא בגמרא והיתה לפני הקדמונים. אולם בנוגע למקור דברי רבנו, נראה לעניות דעתי שנובעים מן התוספתא, ודוקא משום זה שבסוף איתא "כל המניח את ארץ ישראל בשעת שלום ויוצא", דהנה נמצא בספרים שרבנו היה בארץ ישראל בהיותו כבר בן שלשים שנה ויצא ממנה, אשר הפלא בזה גדול מאד, שהוא נגד דבריו שפסק בספרו, ונגד ל"ת מפורשת בתורה, אבל על פי התוספתא נחא, דזהו רק מי שיוצא בשעת שלום, אבל רבנו הרמב"ם לא בשעת שלום יצא, כי אם אונס סכנה היה לו ואונס רחמנא פטריה, והצלנו בזה את כבוד רבנו מן הקושיא החזקה שיש עליו, והרוחנו בזה לדעת דכל מעשי רבנו היו מדייקים על פי יסודי התורה ודברי חכמיה.

אומרו דוקא. ולכן אם אולי ימצא הקורא בקונטרס זה, אשר בקוצר ומיעוט שכלי, כוונתי לדעת איזה גדול, אל יחשדני שגנבתי חלילה ממני, ושמתי בכלי, הן יודעי ומכירי יעידו עלי כי איש טרוד ומטורד אני כל היום מאין כמוני, ואף ספר אחד נכבד בנוגע לענינים אלו, אין עמדי. ועוד יתירה מזו כי אף כל המראה מקומות הנזכרים בקונטרס זה, לא מאוצר ספרי המה, כי אם שאולים היו עמדי מכמה אנשים, כי מרוב הרפתקאותי דערו עלי בשנים עברו, שנות ראינו רעה רבה בכללות אומתנו, פנתה ההצלחה אלי עורף, ואבדתי החלק הגדול מכספי במסחרים שונים, עד אשר כל הספרים הראשיים נחסרו אז מארגזי... וגם אחרי אשר חזרה שמש ההצלחה לשוב לזרוח עלי, האירה את פניה אלי אך מעט, ולא חזרו עוד לי החפצים היקרים האלה.

ועל כן אבטיחכם נאמנה קוראים יקרים, כי לא הבטתי בשום ספר חד (זולת אלה המובאים בקונטרסי זה), ובשם האמת הנני נשבע לפניכם כי לא עיינתי וכי גם שמתי לי חוק לבלי לעיין בשום ספר המדבר בשבח ומעלת ישוב הארץ ע"י עבודת האדמה ובנין בתים וכדומה, עד אשר בחמלת ה' עלי אגמור את עבודתי הגדולה אשר החילותי, לסובב ולעבור על כל פני ספרות חז"ל בשלימותה, ומאשר יחנני החונן לאדם דעת אעלה על הגליון, למען קנאת האמת והצדק, קנאת התרשלותנו מעסוק בענין הקדוש והנשגב הזה, ועמידתנו מנגד לו בקר רוח, הקנאה הזאת יוקדת בקרבי כאש לוהט, והיא שנותנת לי ידים ואומץ רוח, להוסיף חיל ועצמה, ולבלי לסגת אחור מן העבודה הכבדה הזאת שהעמסתי עלי.

ואם ברצונכם קוראים אהובים למתוח עלי קו חשד של גניבה חלילה, הבו ונקומה ואעידה אני בי, (והודאת בעל דין כמאה עדים דמי) כי באמת קצת גניבה יש בי, אך לא גניבת דעת חס וחלילה, כי אם גניבת הזמן הבוגד בי, כי נקם לקחתי בו, תחת אשר לשעבר בגד הוא בי, עתה בגדתי אני בו, וגנבתי מרגעי הספורים לי, מן הזמן הנמדד לי, והקדשתים למלאכת הקדש זו; או אולי גם גניבת דעת היתה בי, אבל לא דעת גדולים, כי אם דעת עצמי וביתי זו כו', באשר כמה פעמים היה עלי לרמות את נות ביתי לאמר כי הולך אנכי בדבר מסחר, בעת אשר חמקתי עברתי, ויצאתי מן החנות לחדרי, לקחת עטי בידי לכתוב מאומה בדבר ישיבת ארץ ישראל.

לכן אם תמצאו בדברי (הלואי שתמצאו) איזה דבר שוה לנפש גבוה, בל תתנוני חלילה למשים בכליו ממה שאינו שלו, כי אם תדינוני לכף זכות, אם מפני שבאמת יגעתי הרבה, ע"י זה אולי מצאתי לכוון אל הישרה (דבר שיש להאמין), או מפני שירדתי לתוך הענין הזה מבלי תקוה לשום קבלת פרס חס וחלילה, כי אם לשם קדושת הענין עצמו, ולשמה של המצוה הזאת ממש, שמתי עיקר מגמתי, אולי ע"י כך הצלחתי לכוון לדברי איזה גדול, או אולי מאשר היה נקלט במוחי מגרסאי, על כן לא תעיתי מן הדרך, (שעל זה עלינו לבקש תמיד מאתו ית' שלא נלכד בסבך הטעיות), או באיזה אופן

מצות ישיבת ארץ ישראל

שתצדדו לזכות, ובשכר זה ידונו אותנו מן השמים גם כן לכף זכות וישפיע מהר קדשו את שפע ברכתיו עלינו, שיושעו ישראל תשועת עולמים, ונזכה לעלות לציון ברנה אמן כן יהי רצון.